

БЪЛГАРСКА ВЕРСИЯ НА ВЪПРОСНИКА НА РОБЪРТ СТЪРНБЪРГ - TTLS

доц. д-р Михаил Проданов
Бургаски свободен университет

A BULGARIAN VERSION OF THE R. STERNBERG'S QUESTIONNAIRE - TTLS

Mihail Prodanov
Burgas Free University

Abstract: *The article presents a Bulgarian version of the R. Sternberg's questionnaire of love, named TTLS which is based upon his „triangular theory of love“. Several independent groups of people participated in the study - a total of 224, of whom 154(68,8%) women and 70(31,3%) men. 171 participants out of 224, responded to questionnaire online. As a result of factor analysis of the data, performed by the method of the main components with subsequent Varimax rotation, the original three-component structure of the TTLS – intimacy, passion and commitment dimensions, was replicated. The reliability coefficients (Cronbach's α) of the questionnaire and its subscales are in the upper levels of those obtained with the original questionnaire in other studies. The content validity is proven with a high significant correlation between the TTLS questionnaire, on the one hand, and Diener's SWLS - by another. In conclusion, the Bulgarian version shows good psychometric parameters and can be applied in research with Bulgarian samples.*

Key words: *theories of love, questionnaire TTLS, reliability, validity.*

1. Теоретични основи на метода.

Въпросникът TTLS на Робърт Стърнбърг е конструиран с цел да измерва качеството на трайните междуличностни отношения, които могат да бъдат включени и в категорията „любовни отношения“. Следователно, конструктът „любов“ е основният конструкт, който е на фокус в конкретния случай. Но какво е любовта? Една единствена конвенционална (общоприета от всички изследователи) дефиниция на любовта не съществува. Според много автори, любовта не е конкретен концепт и затова е трудно да бъде измерена. Тъй като е непосилно да се представят всички теории за любовта в парадигмите на различните научни направления, тук ще се маркират само някои концепции, които са близки до теорията на Стърнбърг, предхождайки я хронологично, но близки в методологичен аспект. Общото между тях е в конструктивистичния им характер – всички те са ориентирани към търсене на измерения, чрез които може да се оцени всяка конкретна проява на партньорство между двама души, която по един или друг начин може да бъде наречена „любов“. В този аспект става дума за „таксономии“, определящи различни категории любов, класифициращи различните форми на трайни междуличностни връзки. Вероятно една от първите концепции в този ракурс е тази на Зик Рубин. Рубин дефинира понятието „романтична любов“ (romantic love) като съдържащо три елемента – привързаност, загриженост и ин-

тимност. Привързаността е функция от потребността да бъдеш с другия (партньора) и да се грижиш за него. Физическият контакт също е важен, както и разбирателството между партньорите. Загрижеността (грижата) означава да оценяваш нуждите на партньора си толкова високо, колкото своите и да желаш неговото благополучие и щастие. Интимността е налице, когато споделяш с другия свои лични, съкровени мисли, чувства и мечти. Същевременно, Рубин разграничава любовта от „харесването“ (liking). Да харесваш някого означава да изпитваш чувство на близост, топлина, уважение и възхищение. Всъщност, може да се каже, че тези две измерения на междуличностните отношения често се припокриват – ако си влюбен е нормално да харесваш другия в смисъла на близост, топлина, уважение и възхищение, но когато обсъдим концепцията на Стърнбърг за любовта ще видим, че невинаги това задължително. Рубин операционализира концепцията си чрез въпросник, който включва две скали – на любовта и харесването (Rubin, 1970). В своето изследване успява да идентифицира поведенчески признаци за разграничаване между любовта и харесването, както и между различните степени на влюбеност. Ценното на разработения от този изследовател въпросник е, че той дава възможност да се приложи към различните видове на партньорство и трайни междуличностни контакти, а не само върху „романтичната любов“. Друга концепция върху темата за любовта, операционализирана с цел да се правят измервания и оценки е тази на Berscheid и Hatfield. Идеите им са доста сходни с тези на Рубин: те разглеждат два основни типа любов: „страстна“ и „другарска“. Страстната любов е „състояние (преживяване) на силен копнеж да бъдеш едно цяло с другия“; тя се свързва с различни определения като „лудо влюбване“ и „заслепение“, които включват елемент на натрапливост (обсесивност, мания). Страстно влюбените са с нестабилно настроение и неспокойно мислене. Hatfield и Sprecher разработват скала за измерване на този вид любов – PLS (Passionate Love Scale), която включва айтеми, индикативни за присъщата на това състояние обсесивност. От друга страна, „другарската“ любов е значително по-слабо интензивна и интегрира близост (интимност), привързаност и ангажираност. Затова този тип отношения се асоциира с дълбокото трайно приятелство, при което индивидите споделят общи интереси и дейности, но не включва задължително сексуално желание и физическо привличане. Много автори споделят възгледа, че с възрастта и страстната любов постепенно се трансформира в другарска, като тази тенденция е линейна (Hatfield, 1988; Acevedo, Aron, 2009). Друга популярна концепция за „стиловете любов“ е тази на J.A.Lee (Lee, 1977). Той описва шест основни стила на любов: Egos (или романтичната любов) включва интензивен интерес към другия и желание за общност с любимия, но без елемента обсесивност; Mania (обсебваща любов) – налице е, когато партньорите във връзката са ревниви и изпълнени със съмнения относно искреността и отдадеността на другия. Това ги прави тревожни и нестабилни – те изпитват полюсни чувства, а настроението им варира от приятно вълнение до депресия. Тези хора могат да проявят и симптоми на хранителни разстройства и инсомния; Storge (приятелска, другарска любов) – включва чувство на обич, приятелски отношения, базирани върху взаимно доверие, чувство на сигурност, но без сексуално влечение. Такъв тип са отношенията и между сиблинги; Ludus (любовта като игра или спорт) – любовниците се стремят към „завоевания“ и могат да имат едновременно множество партньори. Може да имат склонност към нестандартен секс. Понякога този стил се описва с термините „промискуитет“, „нимфомания“ и „патологично сексуално влечение“; Pragma – това е връзка, която се базира на прагматични съображения и материални ползи; Agape – включва безкористната, алтруистична и платонична любов; това е всеотдай-

ността на майчината обич. Тази таксономия също има емпирична подкрепа (Hendrick, Hendrick, 1986). Накрая по реда на представяне, но не и по значимост е популярната концепция за любовта на Р.Стърнбърг, известна с определението „триъгълната теория за любовта“ (Triangular Theory of Love). Според Стърнбърг феноменът любов би могъл да се изобрази като фигура на триъгълник, всяка страна на който е отделно измерение. Трите измерения (дименсии) са: „интимност“, „страст“ и „ангажираност“ (обвързаност). Интимността се свързва с чувствата на близост, привързаност и топлина, изпитвани към партньора във връзката. Стърнбърг я описва като „топлият компонент“. Страстта е „горещият компонент“ и включва романтичния порив, физическото привличане и сексуалната възбуда. Ангажираността (обвързаността) отразява вътрешното убеждение, че наистина обичаш другия, заедно с решението да съхраниш отношенията си с него в дългосрочен план. Стърнбърг го етиkira като „студен компонент“ (Sternberg, 1986). Операционализацията на тази концепция е чрез въпросника, който е известен с абривиатурата TTLS (Triangular Theory of Love Scales).

2. Описание на въпросника TTLS

Българската версия на въпросника се базира на 45-айтемния вариант на оригиналния инструментариум на Р.Стърнбърг (Sternberg, 1997; Tzeng, 1993, стр.163-164). Отделните скали (субскали) – интимност, страст и ангажираност, съдържат по равен брой твърдения – 15. Изследваните лица оценяват доколко дадено твърдение от въпросника характеризира партньорската връзка по 9-степенна измервателна скала, където 1 означава „изобщо не е вярно“, а 9 – категорично (напълно) е вярно“. Трябва да се подчертае, че в инструкцията изрично се казва, че се оценяват интимните отношения с „настоящия партньор в живота“, което изключва любовта към родители или сиблинги. Бланката с твърденията е конструирана така, че айтемите са подредени последователно в серии по три айтема, като всяка от скалите има по едно твърдение в серията. Ограничение в изследването е липсата на контрол върху вида на партньорската връзка – дали става дума за хетеросексуално или хомосексуално партньорство. Действително, за част от групите изследвани лица това е изяснено с последващо интервю, като са включени само тези протоколи, които оценяват хетеросексуални връзки, но за голям брой респонденти не е осъществен подобен контрол.

2.1. Изследвана група в българската адаптация.

Предложената българска адаптация на въпросника на Р. Стърнбърг е извършена върху изследвана група от 224 лица. Тази група е нехомогенна, състои се от няколко различни и независими извадки. От общия брой жените са 154 (68,8%), а мъжете – 70 (31,3%). Това прави изследваната група недостатъчно балансирана по пол, което трябва да се посочи като едно от ограниченията на изследването. Според възрастта си, респондентите се разпределят в широк диапазон – от 19г. до 75 г., като средната аритметична е приблизително 39 г. (средна стойност 39,4 г.; стандартно отклонение 10,85 г.). Разпределението по възраст е близко до нормалното: skewness=0,427; kurtosis=0,211; медиана=39,0; мода=39,0. За част от изследваните лица (159 лица) са събрани данни за продължителността на връзката: тя варира от няколко месеца до 52 г., със средна стойност 14 г. – тук е налице дясностранна асиметрия в разпределението, като преобладават случаите с относително неголяма и средна продължителност. Що се отнася до процедурата и начина на събиране на данни трябва да се посо-

чи още едно ограничение на изследването, което може да има отношение към оценката за достоверност – 171 от протоколите са попълнени онлайн; едва при 43 лица данните са събрани по метода „молив и хартия”. Важно е да се посочи още един момент, който може да има значение за интерпретацията на резултатите – за повечето изследвани не е събирана информация за „сексуалната валентност“ на връзката, поради което не може да се каже дали винаги става дума за хетеросексуални партньорства.

2.2. Факторен анализ

Факторният анализ на данните от изследването с българските извадки може да служи като аргумент и за съдържателната валидност в случаите, когато той репликира оригиналния модел. В случая е използван метода на главните компоненти, чрез който може да бъде извлечена съществуващата структура на въпросника. В Таблица № 1 са отразени статистиките от КМО-М и Bartlett's Test of Sphericity, които са критерий за адекватност и релевантност на данните от изследваната извадка за извършване на процедурата на факторния анализ.

Коефициентът на КМО от 0,956 (значително е над препоръчителния праг от 0,6) напълно удовлетворява изискванията за стартиране на процедурата.

Таблица № 1

Kaiser-Meyer-Olkin Measure за адекватност на данните

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.956
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	10622.011
	Df	990
	Sig.	.000

Факторният анализ по метода на „Главните компоненти“ откри един мощен фактор със „собствена стойност“ 24,834, който обяснява **55,19%** от вариациите на данните. Това показва, че независимо от наличие на три измерения, любовта е по-скоро монолитен и консолидиран конструкт, цялост, в която отделните части се преливат и си взаимодействат. При ротацията на данните по метода Varimax with Kaiser Normalization, най-добрият вариант се оказа факторното решение с три фактора, обясняващи съответно **23,65%** (собствена стойност 10,64), **22,31%** (собствена стойност 10,04) и **19,52%** (собствена стойност 8,78) от вариациите на данните. Общата стойност на обяснената вариация е **65,48%**, което надхвърля съобщената в изследването на Р.Стернбърг (57%) (Sternberg, 1997, стр.332).

При съдържателния анализ на включените в трите фактора твърдения, първият може сравнително отчетливо да се разпознае като „ангажираност“, вторият – като „интимност“, а третият – като „страст“. Разликите в „собствените стойности“ на трите компонента не са значителни, което показва сравнително равностойното им значение във факторната структура. При анализ на „факторните тегла“ на отделните айтеми се установява, че от всички 45 твърдения, от които е съставен въпросникът, 35 (78%) имат най-високи тегла по скалата, към която те съдържателно принадлежат. Също така, от останалите 10, които се „разсейват“ между трите компонента, 6 твърдения имат „факторни тегла“ по собствената си скала от 0,4 и по-големи, независимо от наличието на „тегло“ по някоя друга от останалите две с по-голяма стойност. Ако приемем, че можем да елиминираме „по-слабите“ айтеми, тогава бихме анализирали вариант на въпросника, който се състои сумарно от 36 айтема – по 12 за всяка скала.

При един по обстоен айтем-анализ на подобна съкратена версия биха могли да се получат по-добри психометрични резултати. Самият автор използва паралелно и по-кратка версия, която се състои от 36 айтема.

2.3. Интеркорелации между отделните субскали на въпросника.

Очаквано изследването констатира силни линейни връзки между отделните субскали на въпросника. Корелационните коефициенти (линейна корелация на Пийрсън) са положителни и статистически значими: между „интимност“ и „страст“ – плюс 0,79 ($p=0,000$); между „интимност“ и „ангажираност“ – плюс 0,88 ($p=0,000$); между „страст“ и „ангажираност“ – плюс 0,86 ($p=0,000$). За сравнение, в цитираното вече изследване на Р.Стърнбърг, коефициентите на линейна корелация са по-ниски: 0,71 – между „интимност“ и „страст“, 0,73 – между „интимност“ и „ангажираност“ и 0,73 – между „страст“ и „ангажираност“ (Sternberg, 1997, стр.331).

Таблица № 2

Корелации между отделните субскали на въпросника (линейни корелации – Пийрсън)

	Интимност	Страст	Ангажираност
Интимност	-	0,785**	0,882**
Страст	0,785**	-	0,858**
Ангажираност	0,882**	0,858**	-

** - корелацията е значима на равнище $p < 0,01$

2.4. Надеждност на българската версия на въпросника

Стойностите на коефициента α на Кронбах, измерващ надеждност-съгласуваност (вътрешна консистентност) на отделните субскали и на въпросника като цяло са отразени в Таблица № 2. Трябва да се отбележи, че коефициентът α – Кронбах се счита за теоретично минималната оценка за надеждност. Резултатите от Таблица № 2 показват много добри и отлични стойности на коефициентите за надеждност-съгласуваност на въпросника като цяло, както и за отделните субскали. Стойностите за вътрешна консистентност (алфа на Кронбах) в българското изследване са дори малко по-високи от тези, получени от Р.Стърнбърг, съответно: за въпросника TTLS – 0,97, за „интимност“ – 0,91, „страст“ – 0,94 и „ангажираност“ – 0,94. Като цяло, те отразяват монолитността на измервания конструкт „любов“ и предполагат висока свързаност между отделните скали (вж. Таблица 2).

Таблица № 3

Надеждност - съгласуваност на трите субскали и на целия въпросник TTLS

Субскали на въпросника	бр. айтеми	α на Кронбах
Интимност	15	0,95
Страст	15	0,95
Ангажираност	15	0,96
Въпросник TTLS	45	0,98

2.5. Съдържателна валидност на българската версия на въпросника .

Съдържателната валидност е измерена емпирично, като са изчислени корелациите между субскалите на въпросника, от една страна, и оценката за „общата удовлетвореност от живота“ – от друга. Много автори подчертават значението на успешните партньорски връзки за по-високите равнища на субективно благополучие и чувство за обща удовлетвореност от живота (Diener, Chan, 2011). Този извод е придобил значението на аксиома и поради тази причина считам, че констатирането на значими положителни връзки между дименсиите на любовта и удовлетвореността от живота може да се използва като аргумент за съдържателната валидност на метод. За оценка на удовлетвореността от живота в конкретния случай е използвана българска версия на скалата на Ед Динер, известна с абривиатурата SWLS (Проданов, 2021, стр.179). Извадка от 210 лица попълни едновременно двата въпросника – българските версии на TTLS и SWLS. Корелациите (Пийрсън) между трите скали на TTLS – интимност, страст и ангажираност, от една страна, и общата удовлетвореност от живота – от друга, са следните: между „интимност“ и „обща удовлетвореност“ – плюс 0,52 ($p = 0,000$); между „страст“ и „обща удовлетвореност“ – плюс 0,44 ($p = 0,000$); между „ангажираност“ и „обща удовлетвореност“ – плюс 0,45 ($p = 0,000$). Всички коефициенти са статистически значими и достатъчно високи, за да се направи извод, че и трите компонента на любовта имат ефект върху когнитивната оценка за общата удовлетвореност от живота на изследваните лица. Тези резултати са консистентни и с идеята на Р.Сърнбърг, че „съвършената любов“ между партньорите е функция и от трите компонента – интимност, страст и ангажираност (обвързаност).

2.6. Описателни статистики на субскалите от българската версия на въпросника TTLS.

Таблица 4

Средни стойности и стандартни отклонения за субскалите „интимност“, „страст“ и „ангажираност“.

	Брой ИЛ	минимум	максимум	Средна стойност	Ст. откл.
Интимност	224	1.73	9.00	7.48	1.54
Страст	224	1.00	9.00	6.69	1.80
Ангажираност	224	1.00	9.00	7.58	1.58

Описателните статистики в Таблица 4 са близки до получените от Р.Сърнбърг в едно от неговите изследвания, които респективно са следните: за „интимност“ – средна стойност = 7,39 и стандартно отклонение = 1,19; „страст“ – средна стойност = 6,51 и стандартно отклонение = 1,65; „ангажираност“ – средна стойност = 7,20 и стандартно отклонение = 1,49 (Sternberg, 1997, стр.330). Относителното съотношение между величините на отделните компоненти е сходно в двете изследвания – цитираното на Сърнбърг и настоящето с българската версия: компонентът „страст“ е с най-ниска средна стойност, както в оригиналното, така и в настоящето изследване. Стойностите по компонента „ангажираност“ в българската извадка са сравнително по-големи от тези при американската извадка, но това може да е свързано с влиянието на фактори като възраст (в изследването на Сърнбърг средната стойност на възрастта на изследваните лица е 31 г., докато в настоящето – 39,4 г.). Малко по-големи са стойностите на стандартните отклонения в изследването с българската извадка, но това е обяснимо с по-големия брой изследвани лица сред българите в сравнение с американската група в цитираната публикация на Сърнбърг.

3. Обобщение за резултатите от адаптацията на въпросника TTLS.

На базата на резултатите от факторния анализ, оценките за надеждност-съгласуваност, както и доказателството за съдържателна валидност, може да се обобщи, че българската версия на въпросника на Р.Сърнбърг за любовта притежава много добри психометрични параметри и може да се използва като надежден и валиден инструмент в психологичните изследвания. Трикомпонентната структура на оригиналния въпросник се репликира в изследването върху българска извадка. Възможно е да се направят някои промени, произтичащи от „разпръскването“ на факторните тегла на някои от айтемите. Така би се получила версия, състояща се от три субскали по 12 айтема, общо 36 айтема за целия въпросник. Добре би било да се направят още изследвания и да се приложи потвърждаващ факторен анализ, което изисква допълнителна и по-голяма група от респонденти.

Литература

- Проданов, М. (2021). Психологични методи за измерване и оценка (скали и въпросници), Бургас: Балтика – 2002.
- Acevedo, В.Р., Aron, А, (2009). Does a long-term relationship kill Romantic Love?//Review of General Psychology, 13/1, p.59-65.
- Diener, Е., Chan, М.У.(2011). Happy people live longer: Subjective Well-being contributes to health and longevity//Applied Psychology: Health and Well-being, 3/1,p.1-43.
- Hatfield, Е.(1988). Passionate and companionate love. In: R.Sternberg, М.Barnes (Eds),The psychology of love, NH:YUP, p.191-217.
- Hendrick, С., Hendrick, S. (1986). A theory and method of love//Journal of Personality and Social Psychology, 50, p.392-402.
- Lee, J.A. (1977). A topology of styles of loving//Personality and Social Psychology Bulletin,3, p.173-182.
- Rubin, Z. (1970). Measurement of romantic love//Journal of Personality and Social Psychology, Vol.16/2, 265-277.
- Sternberg, R. (1986). A Triangular Theory of Love//Psychological Review,93/2,p.119-135.
- Sternberg, R. (1997). Construct validation of a triangular love scale// European Journal of Social Psychology, 27, p.313-335.
- Tzeng, O.C. (1993). Measurement of love and intimate relations. Westport CT:GPG Inc.